

Modern Dunántúl egy elfelejtett veszprémi folyóirat

Veszprém megye kitűnő hírlap- és folyóiratbibliográfiáját lapozgatva,¹ a csaknem háromszáz, 1820—1956 között megjelent lap jellegét vizsgálva, néhány érdekes megállapítást tehetünk. Először az, az egyébként nemcsak vidékünkre jellemző tény tűnik fel, hogy igen sok, érdekes programmal, tervekkel jelentkező napi-, vagy hetilap szűnt meg néhány szám megjelenése után. Az új meg új kezdeményezések indulása és kilobbanása különösen a XIX—XX. század fordulóján jellemző a veszprémi sajtóéletre. 1890—1914 között 92 lapot indítottak a megyében, javarészt a megyeszékhelyen, Veszprémben. De ugyanezen idő alatt csaknem ugyanannyi szűnt meg.

Ezek a kérészéletű lapok hol a szerkesztők szalmaláng-lelkességének, nem kielégítő szakértelmének s természetszerűleg tökehiányának, hol a közönség érdektelenségének, közönyének köszönhetőek gyors elmúlásukat.

Egy másik, még az előbbinél is figyelemreméltóbb jelenség a politikai és társadalmi mondanivalójú lapok pártállása, világnézeti megoszlása. 1890—1914 között 18 kormánypárti, 10 mérsékeltellenzéki: „48”-as, 3 kifejezetten katolikus és 4 mérsékelt liberális színezetű lapot indítottak megyénkben.

Egyáltalán nem túlzás, ha megállapítjuk, hogy az első világháború előtti helyi sajtóban szinte egyáltalán nem jutott szóhoz a haladó polgárság, mégkevésbé a munkásság. A sajtó tehát híven képviselte azt a feudális, félfudális és klerikális felfogást, ami általánosságban jellemezte a megye gazdasági, társadalmi és politikai helyzetét.

Éppen e lehangoló körkép miatt tartom fontosnak, hogy egy ugyancsak rövidéletű hetilapra hívjam fel a figyelmet, melynek olvasása, éppen a többi helybeli politikai sajtótermék sivárságával, színvonaltalanságával összevetve még ma is, félszázad múltán sem időszerűtlen vagy fárasztó. A Modern Dunántúl című lap ez, amely a társadalmi változás követelésének igényével, szokimondó, harcos kritikával, a modern művészet melletti agitá-

ciójával igyekezett tespedtségéből a helyi, sőt a megye határán túli közvéleményt is felrázni. Fejlécén büszkén viselte a „társadalmi hetilap” alcímet és jelentőségét a kitűnő bibliográfus bizony kissé lebecsülte, amikor csupán az irodalmi-művészeti lapok között tett róla említést.²

Óvakodva attól, hogy jelentőségét túlbecsüljük, már maga az a tény, hogy a püspöki városban, az egyházi és világi nagybirtokosság által fejlődésképtelenné tett Veszprémben ez a lap, ha rövid ideig is, de megjelent, igen figyelemreméltó jelenség. Jelzi a haladó erők meglétét, még, ha csirájában is; egy olyan közösségben, melynek számunkra tiszteletet parancsoló „haladó hagyományai” a Tanácsköztársaság eseményeitől eltekintve nemigen voltak ismereteseek. S miután egyik szerkesztője éppen a Tanácsköztársaság egyik prominens veszprémi alakja, majd vértanúja lett, mutatja azt az utat is, melyen elindulhatott a város egyik-másik haladó polgára, értelmiségije.

A Modern Dunántúl első száma 1910 szeptemberében jelent meg, utolsó, tizedik száma decemberben.³ Rövidéletű, hamar abbamaradt lapocskává volt ez is? Kétségtelenül, ám azt figyelembe kell vennünk, még ha megszűnésének pontos okát nem is tudjuk, hogy az egyetlen lap volt, melynek megszüntetése az uralkodó osztály helyi képviselőinek érdekében állott. Valószínűleg nem tiltották be, csak éppen más módon tették lehetetlenné megjelenését, s ezzel együtt útját állták mindannak a sokatígérő, értékes kezdeményezésnek, melyeket a lap szerkesztősége és szűkebb köre szervezett.

Annak érdekében, hogy a Modern Dunántúl helyi és szélesebbkörű szerepét megvilágíthassuk, szükséges legalább néhány szóval a századeleji Veszprém társadalmi-gazdasági helyzetét ismertetni. A feladat nem könnyű, mivel a város társadalmi és gazdasági fejlődésrajzának kimunkálásával történéseink még adósak. A kérdés egyáltalán nem érdektelen, hiszen Veszprém talán a legjellemzőbb példája a Dunántúlon annak, hogy az egyházi földesúr

és a megye nagybirtokú nemesei több mint kétszáz esztendőn keresztül hogyan akadályozhatták a városi polgárság törekvéseit, vetették vissza a meginduló kezdeményezéseket. A feudális kötöttségek érvényesülése, a városi polgárság önállósulási törekvéseinek elnyomása bizonyára sokban hozzájárult ahhoz, hogy a kapitalista fejlődésnek már a kezdetén Veszprém fokozatosan visszasüllyedt a provinciális kisvárosok sorába, hiszen az iparfejlesztésnek, az új kereskedelmi útvonalok kialakulásának befolyásában az itt érvényesülő hátrahúzó erők helyett ellenkező előjelű tevékenység is szerepet kaphatott volna.

A városi önállóságért vívott küzdelem XVIII—XIX. századi eseményeinek meglehetősen objektív leírásával Véghy Dezső nevéhez fűződik a város-történeti irodalom megindulása.⁴ Majd a statisztikai adatok fényében láthatjuk megvilágítva Veszprém XIX., illetőleg XX. századeleji társadalmi-gazdasági tagozódását.⁵ Településtörténeti szempontból, a társadalmi fejlődés részletes vizsgálatának igénye nélkül tárja fel a város építészeti múltját Korompay György.⁶ Újabbban a vidéki városokról összeállított tanulmánykötet vonatkozó adatai,⁷ méginkább a megye helytörténeti lexikona⁸ adnak a vizsgálódásokhoz újabb szempontokat.⁹

Főleg a statisztikai adatok vizsgálatával igyekszünk a kép körvonalait legalább vázolni. Helyenként (részletes adatok hiányában) az 1920. és 1930. évi népszámlálási adatokat is vissza kellett vetítenünk. Veszprém város lélekszáma a XIX. század folyamán a fejlődés általános tendenciájához viszonyítva igen kismértékben nőtt. 1850 és 1910 között a népesség mindössze 4324 fővel gyarapodott, évi átlagban tehát 72 fővel, 10 468-ról — 14 792-re. A szám természetesen jóval alatta marad a természetes szaporodásnak. Ez is jelzi, hogy a város lakosságának egyes rétegei elvándoroltak, így elsősorban a kereskedők és az iparosok.

Az elvándorlás mértéke jóval nagyobb lehetett, mint ahogyan azt a népességtöbbletből következtetnénk. A város lélekszámának állandó cserélődését jelzi, hogy pl. 1930-ban a lakosoknak mindössze 42 százaléka volt itteni születésű, 21 százaléka származott be a megyéből, a többi az ország más részéből érkezett. A törzsgyökeres lakosság állandó hígulása természetesen visszahatott a közfelfogásra, a ritkaságok közé tartozik ma már, ha egyes családokról ki tudjuk mutatni, hogy 3—4 generációval előbb is itt éltek ősök. Éppen az iparos és kereskedő réteg érvényesülni kívánó elemeinek elköltözésével gyen-

gült meg az a bázis, amely a város fejlődéséért eredményesen harcba tudott volna szállni a visszahúzó erők ellen. Városi, polgári öntudatról, közös törekvésről és összefogásról éppen ezért Veszprém történetének utolsó évszázada igen ritkán tanúskodik. Mindennek természetesen elsődlegesen gazdasági okai voltak, ezek részletes elemzésébe most nem bocsátkozhatunk.

Állandónak mondható a lakosság mezőgazdasággal foglalkozó rétege évtizedeken át: a népesség mintegy 10 százaléka. Csaknem kétharmad részben cselédsorban, a káptalan és a püspökség szolgálatában állókról van szó. Az iparból élő népesség 1828-ban a lakosság 40 százalékánál nagyobb részét tette ki. Ekkor természetesen szinte kizárólag kisiparosokról beszélhetünk. Számuk fokozatosan csökkent a század folyamán s ez az irányzat a XX. század első évtizedeiben is észlelhető. (1900: 33,7, 1930: 30,6 százalék.) Veszprémbe nem települtek kapitalista nagyüzemek, a munkásosztály kialakulása igen vontatott volt, még 1910-ben is mindössze hat, 20—30 munkással dolgozó üzemről tudunk a városban. Ez is megmagyarázza, miért nincsenek adataink a veszprémi munkásság szervezkedéséről a század elején, amikor már Pápán, Keszthelyen, de Ajkán és Várpalotán is megindult a szakszervezeti élet, a Szociáldemokrata Párt tevékenysége.

Ugyancsak igen erős arányban csökkent a kereskedelem foglalkoztatottak száma. (1900: 8,5, 1930: 6,5 százalék.) Ezt a jóval korábban megindult folyamatot igazolni látszik a veszprémi zsidóság lélekszámarányának állandó fogyása 1880-tól kezdve. (1880: 13,4, 1900: 8,7, 1930: 4,8 százalék.)

Növekvő irányzat mutatkozik azonban a közszolgálatban álló, illetőleg szabadfoglalkozású tisztviselő-értelmiségi rétegnél. (1900: 11,1, 1930: 12,3 százalék.) Ez az egészségtelenné váló arány figyelhető meg a nyugdíjasok, tőkepénzesek számának alakulásánál is. (1920: 8,6, 1930: 10 százalék.) A legnehezebben kategorizálható rétege a népszámlálásoknak a napszamosoké, házicselédéké. A besorolás esetlegessége magyarázza itt az indokolatlannak tetsző változásokat: 1900: 15,8, 1910: 12,3, 1920: 6,1, 1930: 9 százalék. Kétségtelen azonban, hogy a város lakosságának legalább 10 százaléka az első világháború előtti időben állandó létbizonytalanságban, biztos megélhetést nyújtó foglalkozás nélkül tengette életét.

Veszprém társadalmi összetételének egészségtelen struktúráját az eddig felsorolt adatok jól tükrözik. Nemcsak a megoszlás aránytalanságai, a jövő kilá-

tástalansága is megfigyelhető. Joggal szögezhetjük le, hogy a századfordulón egy fejlődésképtelen, az iparosodás és kereskedelem szempontjából kilátástalan városról van szó, melyben, miután a gazdasági fejlődés tendenciái nem ismerhetők fel, nem találhatjuk a haladásért küzdő erőket sem. A 30 százalékban katolikus városban egyetlen szervező erő a klérus. Az olvasóköri, iparosegyletek vezetése a kezében volt. A lakosság paraszti rétegét, a kisiparosság jórészét s ami igen fontos, a jótékonykodás állandósítása révén a nincsteleneket is az egyház befolyásolta, e rétegek anyagi és szellemi függősége kétségtelenül megfigyelhető a tárgyalt időszakban. A polgárságnak igen vékony rétegét alkotta a vállalkozók, nagykereskedők csoportja, fokozatosan ők is visszaszorultak a város vezetőségéből.

Mi a helyzet az értelmiséggel? Vajon soraikban nem találkoztak olyanok, akik a haladásért összefoghattak volna? E réteg aránytalanul magas lélekszáma (természetesen az eltartottakkal együtt) 1910-ben 1679 fő. 1920-ból ismerjük az akkor 20 százalékkal magasabb együttes-szám részadatait, ekkor polgári és egyházi közszolgálatban a szabadfoglalkozásban 907 személyt találunk (közülük 638 a férfi és 269 a nő).

Hozzávetőlegesen tehát 800-ra becsülhetjük 1910-ben a kereső értelmiségieket. Megoszlásuk vizsgálatánál, más adat híján az iskolázottság mértékéből indulhatunk ki. (A város összlakosságának iskolázottságára 1920-ból vesszük a százalékarányt s ezt alkalmazzuk az 1910. évi népességre.) Egyetemet, főiskolát eszerint 1910-ben kb. 340 fő végzett Veszprémben. E számban a püspöki székhelyen működő papság (püspöki hivatal, káptalan, plébániák), továbbá az ugyancsak egyházi rendekhez tartozó pedagógusok (piaristák, angolkisasszonyok) is benne vannak. Nézetünk szerint számarányuk legalább 20–25 százalékos lehetett. Az állami iskolákban, köz- és egyházi hivatalokban hozzávetőlegesen legalább 30–35 százalék teljesített szolgálatot. Maximálisan tehát alig 140–160 magasképzettségű, jórészt szabadfoglalkozású értelmiségi alkothatta volna magját a haladó gondolkodás, a polgári fejlődés iránt fogékony rétegnek.¹⁰ Természetszerűleg az aktív tevékenységre még sokkal kevesebben voltak alkalmasak.

Körülbelül 600-ra tehető a csak érettségit tettek száma. Megjegyzendő, hogy míg főiskolai végzettsége mindössze 7–8 nőnek volt a városban, a 600 érettségit tett között már kb. 200 nőt találunk. Fog-

lalkozási megoszlásukra sajnos nem állnak rendelkezésünkre adatok, de nyilvánvaló, hogy jókora hányaduk dolgozott hivatalokban, iskolákban, de a bankok, kereskedések, ügyvédi irodák stb. alsóbb rangú beosztottjaiként is. Feltűnő az érettségiig eljutni már nem tudó, de legalább hat középiskolát végzetek aránylag nagy száma s ezen belül a férfiak és nők nagyjából egyenlő aránya. (Kb. 300 főből férfi 160, nő 140.)

Ha le is számítjuk azokat, akik iskolai végzettségűektől függetlenül sem a közszolgálatban, sem szabadfoglalkozásban keresők nem voltak (pl. tőképezések, nyugdíjasok, de iparosok is, továbbá a háztartásban maradt nők), nem rekeszthetjük viszont egyáltalán ki a négy középiskolát, polgárit végzetek (kb. 350 fő) közül azokat, akik értelmiségi foglalkozást űztek. Így vizsgálódásainkat összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a veszprémi értelmiség számarányát tekintve (akár a foglalkozás, akár az iskolai végzettség szempontjából vizsgáljuk) kb. az összlakosság 8 százalékát tehetette ki 1910-ben. A szám igen kedvező, azonban az uralkodó osztály hatalmi, gazdasági és kulturális szervezete a városban oly erősen összpontosult, hogy az értelmiségiek túlnyomó része egzisztenciálisan legalább, a jelek alapján azonban világnézetileg is befolyásolt volt.

Igen csekély lehetett tehát azoknak a száma, akikre számítani lehetett a kulturális, társadalmi fejlődés forradalmának meghirdetésekor. Hogy a Modern Dunántúl olvasótábora szűkkörű lehetett, bár terjesztéskor, de szerkesztésekor is az egész Dunántúl haladó értelmiségieire számítottak, ezeketán érthetővé válik.

A Modern Dunántúl szerkesztői veszprémi fiatal emberek voltak. Munkatársaik között is találunk néhány veszprémit, tudósítóiuk azonban főleg a Dunántúl más városaiából küldték írásaikat. Természetesen tévedés volna azt hinni, hogy ez a veszprémi próbálkozás külső hatások, ösztönzések nélkül jött volna létre. A század első évtizedében az ország egyre szorítóbb gazdasági és társadalmi problémáinak megoldásán munkálkodók között Budapesten találjuk meg a haladó polgári értelmiség radikális részét.¹¹ A Szabadgondolkodók Egyesülete, a Társadalomtudományi Társaság és a Galilei Kör működése, sajtóorgánumok, mint a Huszadik Század, Szabad Gondolat, Úttörő, Új Korszak, ezek szerkesztői, különösen a két utóbbi: Fényes Samu és Zigány Zoltán, kimutatható hatást gyakoroltak a Modern Dunántúlt megindító vagy akörül csoportosult fiatalokra.

Pontosabban nem állapítható meg, hogyan alakult ki a polgári radikálisok budapesti hangadói és a veszprémi fiatalok között a kapcsolat.¹² Azonban meglétét világosan bizonyítja többek között az, hogy a lap első számának programadó cikkeit Zigány Zoltán, Halasi Andor írta, hogy a Modern Dunántúl megindított, de hamar abhamaradt előadássorozatának első előadója Veszprém-ben éppen Fényes Samu volt. Nyilvánvaló, hogy ez a kapcsolat ösztönző erőt adott a lapnak, a szerkesztők a radikális polgári értelmiség dunántúli szócsovéét kívánták létrehozni s ez a budapestiek rokonszenvét, támogatását biztosította számukra. A Modern Dunántúl a haladás gondolatának helyi érvényesítését kívánta szolgálni, jól szerkesztett rovataiban elsősorban a speciális problémákra hívta fel a figyelmet s a helyi visszahatásokat ostorozta. A szerkesztők és munkatársaik szűk csoportjának nézeteit azonban az említett orgánumok szelleme befolyásolta, alakította.

A lap megindítása idején fennállott sajátos veszprémi szituáció és a polgári radikálisok, szabadgondolkodók fővárosi képviselőivel tartott és vallott gyakorlati és szellemi kapcsolat vázolója után vizsgáljuk meg a Modern Dunántúlban megjelent írásokat, kíséreljük meg felvázolni a fiatal szerkesztők felfogásában a lap fennállásának néhány hónapja alatt bekövetkezett változásokat s ennek helyi visszahangját. Mindenekelőtt ismerkedjünk azonban meg a két szerkesztővel.

Közülük a főszerkesztő, Lugvigh Kálmán — írói álnevének Diego — volt a fiatalabb. Életrajzi adatai meglehetősen hiányosak. Veszprémi polgárcsaládból származott, 1889-ben született, tehát meglehetősen fiatalon vált „főszerkesztővé”. Annyit tudunk róla, hogy a veszprémi piaristák főgimnáziumába járt, mint nyolcadikost az iskola önképzőkörének elnökévé választották 1906-ban. De még ugyanabban a tanévben, féltév körül, ismeretlen okból az iskolából kimaradt.¹³

Már az önképzőkörben vitt szerepe, majd további tevékenysége, amennyire ez felderíthető volt, jelzi az irodalom, a képzőművészet iránti fogékonyságát. Maga is verselgetett, versei a modern Dunántúlban, majd egy kis füzetben láttak napvilágot.¹⁴ Lelkes szószólója a modern művészetnek. A jelek szerint ő volt kapcsolatban Fényesékkal is, baráti körébe, vagy ismerősei közé tartozott az említett Batthyány Ervin mellett Gömöri Jenő, a Modern Könyvtár szerkesztője, Thomas Mann első magyar fordítója. Hangay Sándor, a később konzervatív beállítottságúvá váló költő, Nagy Sándor festőművész, a gö-

döllői művésztelep alapítója, aki hosszabb ideig élt (éppen a Modern Dunántúl megjelenése idején) Veszprém-ben, Sassy Attila, akinek Aiglon név alatt rajzszorozatát, melyet 1909-ben jelentettek meg, Ludvig ismertette is,¹⁵ Remsey Jenő festőművész-műkritikus, ugyancsak a gödöllői művésztelep tagja. Gerstner Ödön veszprémi, Sass Ferenc és felesége Farkas Böske sümegi művészek. Valószínűleg az ő szervezőkészsége, ismeretségi köre révén szerveződött meg a Modern Dunántúl munkatársainak tábora, melybe egy sor dunántúli mellett az ország más vidékeinek élő, ismeretlenségbe süllyedt értelmiségi: újságíró, költő, művész tartozott.

Ha mint költő, a dilettánsok sorába is tartozott, fogékonysága a kor társadalmi problémái iránt, a haladás igénylése jótollú, harcos újságíró-ígéretet sejtet benne, erre éppen a Modern Dunántúl szerkesztése a legjobb példa. A lap kudarcra azonban a jelek szerint elfordította a publicisztikától, erre utal nemcsak 1912-es verseskötetének hangvétele, hanem még inkább másodszori próbálkozása, az Új Igék megindítása 1914-ben. Ez a lap már csak „irodalmi, művészeti folyóirat”-ként indult (ha első száma után abba is maradt).¹⁶ 1914 után nem találkozzunk többé nevével, további sorsáról annyit tudunk, hogy az első világháborúban hadifogságba esett és ott meg is halt.¹⁷

A Modern Dunántúl felelős szerkesztője Próder László, 1887-ben született, családja és rokonsága a régi veszprémi iparossághoz tartozott.¹⁸ Ő is a piarista gimnáziumba járt, innen azonban hetedikes korában, 1903-ban kimaradt, vagy eltanácsolták.¹⁹ További pályafutását 1910-ig nem ismerjük. Valószínűleg ő is, akárcsak Lugvigh, vagy a gimnáziumot végzetek közül nem egy fiatal, állandó foglalkozás nélkül volt, 1910 nyarán a klerikális Veszprémi Hírlap felelős szerkesztőjének hívták.²⁰ A Modern Dunántúl megszűnése alighanem kapcsolatban állott azzal a meglepő ténnyel, hogy 1911-től kezdve Próder-t, a destruktív elemet és kétes existenciát a város szolgálatában találjuk, előbb mint gyakorlatnokot, majd később mint rendőrfogalmazót alkalmazták.²¹

Próder álláshoz juttatása és a Modern Dunántúl ellen indított támadás között az összefüggés kétségtelennek látszik. Azonban azt, hogy a fiatalember elveit egyáltalán nem adta fel, éppen az 1918–1919-ben játszott szerepe mutatja. A polgári forradalom kitörésekor hivatalában találjuk, majd a népkönyha vezetésével bízzák meg. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor a városi rendőrfőkapitány

hivatalát vette át. Lusztig népbiztossal együtt ő jelölte ki a veszprémi polgárok közül a túsokat. Május 1-től ő lett a városi vörösrőség parancsnoka. Május 31-én részt vett a tolnatamási ellenforradalmi zendülés leverésében, júliusban városparancsnok lett. Augusztus 7-én leváltották tisztéből, 8-án letartóztatták, 23-án harmincnyolc társával együtt Siófokra szállították és társaival együtt kivégezték.²²

Mint szociáldemokrata érzelműt tartották nyilván elvtársai 1919-ben, hogy ízig-vérig kommunistává lett, magatartásán kívül egy cikk is tanúsítja, melyben az egyesült pártba igyekvő elvtelen, karrierista elemekről írt.²³

Bármily különösen hangzik — de éppen ez jelzi a Modern Dunántúl körének fokozatos radikalizálódását — a lap programját a szerkesztők „menet közben” ismerik fel és fogalmazzák meg s vállalják következményeit. A bevezetőben Ludvigh mint „a nagy kultúrálom igénytelen kis álmodói”-t mutatja be a lapot és munkatársait. „Félénken nézünk körül közöttetek, kik nem akarjátok megérteni a beszédünket, pedig a mi szemünk tükrében is a Balaton kékje csillámlik, minket is a Bakony szült és somogyi halmok, zalai rétek embereinek eszejárása szabja a mi eszünk kerekét. Nem vak bizás, nem előleges hitet kérünk tőletek, hanem olvasást és önálló kritikát.”²⁴

Már említettük, hogy ebben az első számban jelent meg Halasi Andor és Zigány Zoltán írása,²⁵ inkább ezek fogalmazzák meg, mi legyen az új lap feladata. Halasi csatornát lát benne, melyen át az ország központjában formálódó kultúra eljut a vidékre és annak szellemi életét megtermékenyíti. Ugyanakkor megjegyzi: „Ne utánozza, csak kövesse a „Modern Dunántúl” a fővárosi modern folyóiratokat. Legyen folytonos kölcsönhatásban a maga vármegyéinek életével... Bár minél több vidéki város követné a „Modern Dunántúl” alapításának példáját.” — Zigány azt fejtegeti, hogy a szociológia módszerével kell „a tudományos becsület szándékával és a szabadgondolkodás bátorságával” az élet, az ország kérdéseit vizsgálni, s észrevételeit becsületos publicisztikával kell az olvasók elé tárni. E feladatok elvégzésére buzdítja az újonnan induló lapot.

A szerkesztők elgondolása eredetileg tehát az volt, hogy társadalmi és irodalmi-művészeti kérdésekkel egyaránt foglalkozó orgánomot kell lapjukkal létrehozni. A kritika tüzeiben azonban állásfoglalásukat fokról-fokra módosítaniuk kellett. Előbb

még csak azt fejtegetik, hogy a vád: a lap szabadgondolkodó szellemű, nem jelenti, nem jelentheti, hogy csak destruálni, rombolni akarna.²⁶ „Lehet tehát valakinek vallásos világfelfogása amellett, hogy szabadgondolkodó, csak az kívánatos. A feltétlen szükségesség, hogy ez a vallás ne legyen dogmák körülhatárolta, merev álláspontok szegélyezte valami...” Közhelyekről van szó — írja a cikk szerzője — „de szükségesnek tartottam elmondani ott, ahol még rombolással vádolnak, a mikor új épületek első, osztatlan köveinek lerakásáról van szó.”

Az említett, alább részletesebben ismertető támadásokra már a 3. számban is, élesebben reagált a szerkesztőség.²⁷ Védekeznek a keresztény hittel és erkölccsel való szembeállítás ellen: „Nem döngötünk évezredes tanokat, elismerjük az elismerésre méltókat, de szívbeli mély meggyőződéssel, a magunk igazságának fegyvereivel dolgozunk és harcolunk — ha kell — a modern kultúráért.” Azonban néhány sorral alább már önérzetesen leszögezik: „A »Modern Dunántúl« hirdetett programját azok támadják, akik képtelenek voltak évtizedek munkájával bárminemű kultúréletet teremteni. Ha a mi lapunk is Mihálykák zöngeményeit, a vidéki lapokban megszokott tárcacikkeket adná — nem lenne létjoga, mert más formában adná ugyanazt, a mit az eddigiek.”

Alig egy hónappal később azonban, a 6. számban már bejelentik a lap profiljának megváltoztatását. A modern kultúra, irodalom terjesztésének feladatát a Modern Dunántúl terjedelmének szűkre szabottsága miatt vállalni nem tudja, azért különvállik és Új Igék címmel jelenik meg az eddigi szépirodalmi rovat anyaga. „Ezzel szemben a »Modern Dunántúl«-ba új állandó rovatokat hozunk, mint a »Közgazgatás«, »Iskolaügy« és »Sociologia« rovatait...”²⁸

A lap szerkesztősége végül az utolsóelőtti szám terjedelmes tanulmányában elemzi a társadalmi fejlődés és a politika összefüggéseit, a vidéki társadalom rétegződését. „Soha olyan komplikáltan zagyva, soha olyan lehetetlenül bonyolult, soha oly kibogozhatatlannak látszó nem volt tán a társadalmi élet, mint vidéken ma” — állapítják meg. A papság és a dzsentri a hangadó s a fejlődést minden áron hátráltatni igyekezik. Beleértve a szabad versenyt és a technikai haladást is. „Látszat, hogy a technikai haladás eredménye a nyomor... Ez csak addig és csupán addig áll, a míg a technikai haladást purztán és kizárólag a kapitalizmus képviselői sajátítják ki... Nem másra van tehát itt szükség,

mint pusztán és kizárólag arra, hogy létrejőjön a társadalmi berendezkedés ezidőszerinti elhelyezkedésének átalakulása..."

Ebben az átalakulásban kellene a harmadik rendnek, a vidéki városok „tespedt nyugalmú” polgárságának az őket megillető szerepet játszani. Ma erről még szó sincs, éppen ezért érzik meg a szerkesztők, hogy lapjukat a haladó polgárság politikai fórumává kell tenniük. „Midőn a »Modern Dunántúl« megalakítása először pozitív alapot nyer — írják —, előzetes jelentésünkben kimondottuk, hogy: „Nem politizálunk, mert politikai pártállás nélkül akarjuk egyesíteni mindazokat az embereket, a kik az igazi kultúra kifejlesztését áhítják.” Azóta súlyos és nagy tapasztalatokat szereztünk. Beláttuk azt, hogy ma Magyarországon, és főképpen a Dunántúlon igen nagyon mellékes dolog a kultúra... Ezek a tapasztalatok vezettek bennünket amaz elhatározásra, hogy hozzáfogjunk a viszonyok lehetőleg javításához, hogy harcos fegyvert vegyünk a kezünkbe, mellyel kivívhatjuk a magunk igazát. Ha Magyarországon minden a politikába fullad — ám legyen: mi felvesszük ezen a téren is a harcot, akarunk mi is politikát, fogunk is állást foglalni ezekben a kérdésekben és harcolunk teljes erőnkkel és minden energiánkkal az olyan viszonyok létrehozásáért, melyek lehetővé teszik, hogy az általunk hirdetett kultúrának talaja legyen.”²⁹

Végül ezel fejeződik be a cikk: „Azon átalakulás, melyet mi a társadalmi rend mai formájától egészségesebb életviszonyok létrehozása céljából szükségesnek vélünk, kívánja tőlünk a politikai programot és midőn mi ezt megteesszük, csak társadalmi kérésekbeni állásfoglalásunk végső következményeit vonjuk le. A Modern Dunántúl 1911 január 1-vel politikai lappá alakul át.”

A szerkesztők állásfoglalásának ezt az egyenes fejlődését, változását, bátorságát tekintve jogosan sajnálhatjuk, hogy a kitűzött célokért tovább küzdeni nem tudtak. Kétségtelen, hogy éppen az állásfoglalás radikalizálódása válthatta ki a helyi reakciós erők határozott ellenlépéseit, melyek is a lap megszűnéséhez vezettek.

Korábban már utaltunk a lap jól szerkesztett rovataira, ezek száma nőtt a szépirodalmi rovat elhagyása után. Vegyük szemügyre most az egyes rovatok anyagát. A közoktatás ügyével foglalkozó írások az állami oktatás általánossá tételének szükségességét hirdetik, egyes esetekben kíméletlenül támadják a klerikális felfogást.

Egy cikkben a korabeli elemi iskolai tankönyvek értelmetlenségét, színvonaltalanságát tűzik toll-hegyre.³⁰ Egy másik tanulmány az iskola és az élet közötti ellentmondásokat tárgyalja.³¹ Rámutat a szerző, hogy az iskola tananyaga felesleges ismeretekkel tömi meg a tanulók fejét, ahelyett, hogy az élet igényelte tudást, műveltséget adná. Ráadásul téves történelemszemléletet ad: „Acsádynak, „A magyar jobbágyság története” nem kerül szóba az iskolákban, hanem Dózsa tüzes trónja, izzó koronája úgy él a diákok lelkében, mint az osztó igazság diadala.”

Nem is titkolják a szerkesztők abbéli véleményüket, hogy a rossz oktatást elsősorban az egyházi iskolák maradi felfogása jellemzi. Ezért háborodtak fel, amikor hírül veszik, hogy a reformáció ősi fészkeben, Pápán a város 40 000 koronát szavazott meg az ottani bencés gimnázium támogatására.³² „Minden szabad embernek óhajandó és elérendő cél ma már a felekezeti népoktatás. Mert az oktatás csak egyféle lehet: nem nem református, sem nem katolikus, sem nem zsidó oktatás, hanem egyszerűen jó oktatás.” Utalnak arra, hogy tudatos történelemhamisítás folyik az egyházi, főleg a katolikus iskolákban. „Lehet Kolonics nemzetáruló gazember, de lehet jövőbelátó politikus; lehet József császár felvilágosodott, európai látókörű ember, vagy érzéketlen zsarnok; lehet a pápasági igénye jóakarató pártfogás és lehet igábahajtási kísérlet... És ezért, az ilyen hazugságok továbbterjesztéséért és fejlesztéséért van szükség a felekezeti közoktatásra.” Megállapítják, hogy az egyházi tanítórendek minden múltbeli érdemeik ellenére ma már túlhaladott felfogást közvetítenek, oktatásuk ezért jutott csődbe.

Egy más alkalommal, éppen a szekularizáció szükségességét hirdetve jelentik ki, hogy a pápaiak ma városukat „az anti-szekularizáció” fészkevé tették, hiszen most már „sarcot” fizetnek a református és a katolikus felekezeti oktatás részére egyaránt, „a felekezeti béke hangzatos cégére alatt.”³³

Élesen reagált a lap az egyházi iskolák vezetőinek túlkapásaira. Tóskberénden Bródy Tanítónőjének alaptörténetét is felülmúló hajszát indítottak egy szerencsétlen tanítónő ellen, akit a kántortanító rágalmai az öngyilkosságba kergettek. S miután megmentették az életnek, a plébános lemondásra akarta kényszeríteni azal a megokolással, hogy „e cselekedetével (az öngyilkossággal) minden keresztény ember szemében közbotrányt idézett elő.”³⁴

Az ügy tovább gyűrűzött, Kránitz Kálmán egyházmegyei tanfelügyelő halogatta a döntést s közben a tanítónó fizetés nélkül nyomorgott. A Modern Dunántúl még egyszer visszatért az esetre: „Ebben a kérdésben az igazság a tanítónó részén van. Itt az életnek egy nagy, tragikus kemény ütközőpontjáról van szó, mely elé a keményszívűség sodort egy fiatal leányt. Itt nem elég álszenteskedő szemforgatással mosni a kezeket: „közbotrányt okozott! Tessék intézkedni, nehogy közbotrány legyen!”³⁵

Hasonló szenvedélyességgel ítélik el a veszprémi Angolkisasszonyok igazgatónőjének és hittanárának eljárását, akik az intézet egyik növendékének családi bajai miatt történt öngyilkosságát elítélve nem engedték növendékeiket iskolatársnőjük temetésén megjelenni.³⁶ A bigott nevelési módszert bírálva, annak az élettől való elfordulását példákkal szemléltetve így bélyegzik meg a fanatikus pap eljárását: „Az ön neve Veszprémben közfogalomná vált és ön erre büszke. Magasan fenntartott homlokkal megy az emberek között, ájtatos szemforgatással morzsolja imáit a bünbeesett lelkekért, de engedje meg Pater Engelhardt, köve hisszük, hogy az a sok vétek, az a sok főbűn, amelyeket ön és önök a nevelésen elkövettek, valaha feloldozható és megbocsátható legyen.”

Nagy felháborodást keltett Veszprémben, amint ez sajtóvisszhangokból megállapítható, a Modern Dunántúl első számában megjelentetett, egy bécsi lapból átvett cikk, amely a szexuális kérdésnek az iskolai nevelésben játszott szerepét tárgyalta.³⁷ Egy másik cikk a Németországban és Ausztriában létesített vidéki nevelőotthonok előnyeit, módszereit ismerteti és szembeállítja a hazai iskolázási viszonyokkal.³⁸ Felemeli szavát a lap az ellen is, hogy ahol új középiskolákat szerveznek, csak gimnáziumokra gondolnak. „Melyik város kért eddigelé reál- vagy gimnázium helyett ipariskolát, hol nemcsak más irányt szabnának a vidéki iparnak, hanem szakszerűen és következetesen nevelnék művelt iparosságot, a mely egy társadalomnak gazdasági súlyt is tudna adni...” — kérdi a cikkíró.³⁹

A közoktatás helyzetének vizsgálata, figyelemmel kísérése mellett, amelynek antiklerikáris szemléletét nem nehéz a budapesti ihlető forrásokból levezetni, szintén élénk érdeklődéssel vizsgálják az iskolán kívüli oktatás, az ismeretek terjesztésének Veszprém megyei problémáit. Ismeretes, hogy a kormányzat, éppen a szabadgondolkodók nagysikerű munkástanfolyamainak, előadássorozatainak ellensúlyozására szervezte meg a maga szabadoktatási intézmé-

nyeit, a munkásgimnáziumokat s az Uránia Társaságot. Ezek az intézmények Veszprémben és később Pápán is megkezdték tevékenységüket, amely azonban nem sok eredménnyel járt. Veszprémben 1908-ban indult a munkásgimnázium első tanéve, átlagosan 30—40 hallgatóval. Mint jelentésükből kitűnik, a munkásgimnázium vezetősége is látta igyekezetük hiábavalóságát, különösen a helybeli értelmiség elzárkózása, közönye miatt.⁴⁰ Ezért 1911-től kezdve átszervezték az intézményt s a továbbiakban az ismeretterjesztés, munkásoktatás szervezetét fővárosi példára „Szabad Lyceum”-ként alakították ki, továbbra sem túlságos eredményességgel.⁴¹

A Modern Dunántúl nem rejtette véka alá véleményét a munkások oktatásának módszeréről. Amikor híret vette, hogy Pápán is szerveződöben van a munkásgimnázium, sötét képet festenek várható jövőjéről: „Félünk azonban, nagyon félünk, hogy ez az intézmény ugyanúgy fog működni, mint más városokban és ugyanúgy fog csődöt mondani, mint tegyük fel: Veszprémben, hol már Szabad Lyceum nevet kellett neki adni, mert a régi firma hitelkép telenné vált.”⁴² Rámutatnak arra, hogy az egyesülettel (elnök, titkár, pénztáros stb. megválasztásával) lényegében befejeződött a munkája az alapító bizottságnak, a továbbiakban már csak az állami támogatás elköltését bízzák rá az egyik fiatal tanárra, aki „megszervezi” az előadásokat, a vetítéseket, megbízza az előadókat „... egy ember, ki soha munkásvizonyokkal sem gyakorlatilag, sem elméletileg nem foglalkozott, — előadást tart. A munkások egyideig eljárnak az ingyen moziba, de később mégis csak visszatérnek az estéli korcsmázáshoz, mert ez sokkal mulatságosabb.” — „Tanítsák azt a munkást, de istenigazában tanítsák... magyarázzák meg neki az életet, a melyben reggeltől estig sűrög, forog, mondják meg neki, hogy micsoda ő a társadalomban, mit kíván tőle az összemberiség és ezzel szemben mi az ő jussa.” Egy másik tanulmányban szemináriumszerű, objektív, pártosság nélküli oktatás bevezetését javasolja a cikkíró.⁴³

Az Uránia tudományos színház veszprémi bemutatókozását megelőzőleg élesen kifakad a lap az államsegélyen folyó kultúr vigéckedések ellen: „Igazán örülünk hogy a veszprémi közönségnek is végre lesz alkalma gyönyörködni a pekárgyulák, ráthistvánok, desgardellicésárok és egyéb nagynevű kultúrírók önkasszadarabjaiban... Mindezt természetesen drága pénzért és államsegélyben hallgatjuk. Természetesen nem mi kapjuk az államsegélyt, hanem az Uránia tudományos egyesület, melynek tag-

jai önzetlen lelkesedéstől áthatva, nem ismernek munkát és fáradtságot, csak egy célt, a telt házat... Ez is egyik jellemző tünete a magyarországi kultúrviszonyoknak.”⁴⁴

A lap, programjához híven s nyilván a közérdeklődésre is számítva, igen alaposan, minden számában több ízben is foglalkozott a közigazgatás kérdéseivel. Nemcsak az egyes képviselőtestületi gyűléseket ismertette és kommentálta, a városi polgárság állásfoglalásában észlelhető szüklátókörséget bírálva. Különösen a lap keszthelyi tudósítja, Balázs József tette éles kritika tárgyává a korhadt vármegyei igazgatási rendszert s kardoskodott a közigazgatás reformálása, a falu jegyzőinek érdekvédelmében.⁴⁵

Ha számunkra kissé mehökkentő is a jegyzői kar „tűrhetetlen” helyzetéről szóló cikkek hangja, figyelemreméltó, — hiszen erről az egyes tisztviselőrétegek szaklapjai részletesen szólnak, — az alsóbb közigazgatási fórumokon tevékenykedő alkalmazottak „jogvédelmének”, méginkább fizetésrendezésének állandó hangoztatása. Balázson kívül, a Modern Dunántúl 6. számában Szigethy Ferenc szólítja fel a dunántúli jegyzőket és segédjegyzőket, hogy támogassák ezt a lapot, mely ha már az országos jegyzői szaklap megjelenítése meg is hiúsult, vállalkozik érdekei képviselésére.⁴⁶

Balázs igyekszik a szűkebb érdekek védelmének hangoztatásán túl, a közigazgatás reformálását is előtérbe állítani. Szerinte a fennálló közjogi helyzet felemássa, a vármegyei rendszer minden újítás, korszerűsítés gátja. „Sajnos, hogy a vármegyei rendszernek saját belélelésében szükséges gyökeres átalakításnál igen nagy akadályokba ütközünk... Teljesen érthetetlen, hogy miért kelljen egy főszolgabírónak, vagy egy alispánnak nemesi vérből származnia... Legelőször is tehát ezeket a gyászos és minden etikai alapot nélkülöző tradíciókat kellene megszüntetni, a mire a jelen viszonyok között alig van kilátás.”

Más alkalommal már foglalkoztunk a Modern Dunántúl azon szerkesztőségi cikkének ismertetésével, mely a veszprémi múzeum elhelyezési gondjával kapcsolatban támadta éles hangon a megye vezetőit, saját érdekeik nyakló nélküli érvényrejuttatása és a közérdek szempontjainak semmibevétele miatt.⁴⁷ Ez a cikk, akár az imént említették és az alább idézendők, jelzi a szerkesztők célkitűzéseinek határozottságát: a klerikalizmus mellett a korhadt helyi közigazgatás támadásaik másik fő tárgya.

E témakörbe tartoznak Leszner Rudolf soproni orvosnak a közegészségügy helyzetét vizsgáló írásai is.⁴⁸ Bár elsősorban a betegápolás, kórházlétesítés és fenntartás állami kezelésbe vételét szorgalmazza, a szociális haladás követelményei értelmében, maró gúnnyal nyilatkozik az akkori közigazgatás vezetőiről: „Emeljük fel alattvalói szereinket a felsőbb közigazgatási hatóságokra, kik casinókból és clubokból kormányozzák az életet és nézzük kissé az ő működésüket és tevékenységüket. A mi akta, a mi hivatali szám, azt elintézik, hogy a munkakönyvből kivezessék, hogy mily módon, attól fordítsuk el a piruló arcunkat; de kezdeményezni, a köz igaz javán munkálkodni, elősegíteni a nép szociális érdekeit, az nem méltó hozzájuk, mert az ő programjukat kimeríti a családi politika, a nemesi virtusok istápolása és az életnek gyönyört nyújtó tényezői.” Ezért, szögezi le, a jelenlegi korhadt közigazgatás semmi változtatásra nem képes.

Másik tanulmányában, az 1908-as halálozási statisztika vizsgálata alapján szögezi le, hogy az egy évben elhalt 240 000 hét éven aluli gyermek, ezen belül a 29,5 ezrelékes csecsemőhalandóság okai között a legjelentősebbek: a nép tudatlansága és szegénysége. „A falusi iskolában — írja — csak a valóstánra helyeznek súlyt... míglen a többi tanulmányra olyan kevés gondot fordítanak, hogy az iskolázás ideje után csakhamar nagyobbára feledésbe megy.” Javasolja a falusi bábasszonyok továbbképzését (szociális gondozónő) s a társadalom együttes fellépését a riasztó halandóság veszedelmének legalább részleges leküzdése érdekében, míg gyökeres változtatások nem lesznek életbe léptethetők.

Ugyanebben az írásban a néphalandóság másik okozójaként az egészségtelen falusi házakat jelöli meg s javasolja, hogy a közigazgatás, az államépítészeti hivatalok tervrajzokkal, építő-akciókkal segítsék az egészséges falusi lakások építését. Ugyanakkor az építési engedélyek megadását is kössék feltételekhez.

Ahogy azt a lap fentebb ismertetett „Közigazgatás” rovatának és a jól szerkesztett „Kronika” című, rövidebb tudósításokat közlő rovatának anyaga mutatja, a Modern Dunántúlnak éppen e téren sikerült legjobban megvalósítani elgondolását, nevezetesen, hogy az egész Dunántúl radikális polgárságának szószólója legyen. Munkatársaik közül a soproni Lehrer Adolf újságíró számos, részletesen nem ismertethető, kritikus hangvetelő tudósítása Sopron problémáit tárgyalja és kommentálja.⁴⁹ Keszthelyről a már említett Balázs József küldi

tudósításait.⁵⁰ De érkeznek Nagykanizsa társadalmi életét bíráló hírek,⁵¹ a zalaegerszegi szárnyvasutat, mint „a közellátó városi politikának ezt a betegesen kiskoncepciójú”, a várost gazdasági és kulturális fejlődésében gátló létesítményt bíráló hozzászólás.⁵² Több hír és tudósítás futott be Kaposvárról is,⁵³ a lap egyik szerkesztője teszi szavá Várpalota teljes szellemi elmaradottságát.⁵⁴ A már említett írásokon kívül Pápáról is érkeznek tudósítások a városi közgazgatás eseményeiről.⁵⁵

Természetes azonban, hogy a legrészletesebben Veszprém város ügyeivel foglalkozik ilyen tekintetben a Modern Dunántúl. Elsősorban az akkori közgyűlések állandó programjaként vitatott villanyáram ügyben nyilvánítanak véleményt.⁵⁶ A tárgyalt időszakban ugyanis Veszprémben csak éjszaka működött a villanytelep, így elektromos áramot gépek meghajtására nem lehetett igénybevenni. A polgárság egy része ellenezte újabb kiadások, tehát pótdadók igénybevételét e célra, holott a város iparosításának előfeltételeként erre az áldozatra szükség lett volna. A cikkíró joggal jegyezte meg, hogy mindeddig a városi beruházások csak „a kényelmes életet segítették elő, a nélkül, hogy a kényelmes élethez szükséges alapfeltételt: a fokozott jövedelmet is biztosították volna.” Ennélfogva közérdek lenne a nappali áramszolgáltatás biztosítása.

Szintén a város iparosításának problémáit feszegeti az előzőnél élesebb hangú hozzászólás, amelyben a veszprémi munkanélküliség megszüntetésével foglalkoznak.⁵⁷ A cikkíró megállapítja: „Veszprém papi város. Már messziről szembeötlök a vár, amelyet pár házon kívül kizárólag a papság foglalt le magának. Az ő programjuknak egyik pontja a jótékonykodás, melyet gyakorolnak is, használnak is vele némely esetben, legtöbbször azonban a nemes intenciók igen furcsa eredményeket szülnek. Van egy egész városrész, mely kizárólag a papság jóvoltából él... Biztos, de rendszertelen munkájuk van.” Az országban így Veszprémben található a legnagyobb számban a szegény, a munkanélküli. Ezt a helyzetet nem lehet alamizsnáldással megszüntetni, munkaalkalmakat kellene teremteni. Mi szükséges ehhez? Tőke és munkaerő. „Pénze a papságnak elég van, munkást az ő révükön ugyancsak eleget lehetne szerezni, ha jótékonykodás helyett munkára szoktatnák őket és személyvesztő keresztény-szocializmus helyett munkaszeretetre oktatnának.”

A gondolat megvalósítását azonban megghiúsítja az egyház félelme: „A gyár szocialistákat nevel.” Ez

így igaz, szükséges is volna, hogy valódi munkás-öntudatra ébredjenek a kiszolgáltatottak. S e természetes követelmény helyett az egyház jótékonykodással igyekszik az elégedetlenség hangját elnémítani. „...félnek már most attól a mindenesetre elkövetkezendő nagy és dicsőséges időtől, amikor az emberiség le fogja rombolni a mai társadalom szegyenfa-számba menő korlátait és mindenkit egyformává fog tenni a munka becsülete, gondolatszabadsága és egyéni tudása.”

Az egyház álhumánus eljárásának bírálata mellett kemény hangon foglalkoznak az éppen akkor 50 esztendő fennállását jubiláló vármegyei gazdasági egyesület működésével is.⁵⁸ A cikkek, glosszák szerzője (valószínűleg Próder László) megállapítja, hogy az egyesület csak a nagybirtokosok érdekeit szolgálja: „miért van az, hogy a kiscgazdák érdekeit nem karolja fel az egyesület, nem siet segítségükre semmi módon éppen abban a vármegyében, ahol a kivándorlás oly ijesztő arányokat ölt. Tudunk falvakat, amelyek kihaltak. Kihaltak azért, mert az őket körülölelő latifundiumok szemenkint csipegetik fel a kiscgazdák birtokait és így lassankint majd mindenkit megfosztanak a megélhetés lehetőségétől... Nem hallottuk soha, hogy az egyesület beleszólt volna a munkáskérdésbe, hacsak nem a Darányi-féle rabszolgatörvény alapján.” Rámutat arra is, hogy a nagybirtokosok szemérmetlenül visszaélnék a mutatókó húshiánnyal, minden eszközzel meg kívánják akadályozni a hús importját, csak azért, hogy az árakat diktálhassák.⁵⁹ Szemfényvesztésül tenyészállatokat kíván a veszprémi egyesület „a gazdaközönységnek” kiosztani. „Ki a gazdaközönység, kik annak tagjai? — veti fel a kérdést. — Minden földművelő, aki egyúttal állattenyésztéssel is foglalkozik? Nem. Nem az a gazdaközönység. Hanem az az agrárius nagybirtokos, vagy nagybérlő, aki tagja a gazdasági egyesületnek.”

Keserűen állapítja meg végezetül az egyesület vezetőiről: „Könnyen, nagyon könnyen dolgoznak az agráriusok, gazdasági egyesületi választmányi tag urak. Bejönnek pompás paripákon a megye székhelyére, egyet ferbliznek, pezsgőznek, másnap délelőtt vígan meghoznak egy határozatot, mi a mellett, hogy a kormány érdekeit szolgálja, nekik is hasznot hajt.” Majd végezetül megállapítja: „Itt az ideje, hogy az ilyen határozatok ellen mindenki sorompóba lépjen.”

Ezért üdvözli örömmel az 1910 november 6-i kaposvári kiscgazdakongresszust, mint jelét annak, hogy a nagybirtok hatása alól a parasztok szaba-

dulni akarnak. „Magyarország népe tisztában van azzal, hogy a nagybirtok uralma mellett tovább megélni nem tud. Szakítani kell a régi földesúrral, a gentryvel, ki a kiérdemelt munkabér után kegyesen csókra nyújtja azt a kezét, mely olyan pénzeket gyömöszölt a zsebbe, mit a verejtek, a fáradtság, a munka folytán nem ő állított elő.” A lap véleménye szerint a szervezkedésnek egyetlen célkitűzése lehet csak: biztosítani a paraszti gazdaságok korszerű gazdálkodásának színvonalát, a termelés növelését.

Annak igazolására, hogy a Modern Dunántúl valóban igyekezett a társadalom radikális polgári rétegének Veszprémben, a megyében s erejétől telhetően az egész Dunántúlon hangot adni, a fenti, korántsem teljes ismertetés elég tanúbizonyságot szolgáltat. Irányonala meglehetősen körülhatárolható: antiklerikalizmusa szorosan kapcsolódik az oktatás államosításának követeléséhez és a helyi példák alátámasztva nyíltan ad ennek hangot; a vármegyei és városi közigazgatás megreformálásának szándéka, a polgárság maradi, saját érdeke elleni megnyilatkozásainak bírálata szintúgy a kor haladó szellemű polgárságának véleményét tükrözi; végül a feudális költöttségek, a nagybirtokosok és a dzsentrik uralma elleni tiltakozás sem tér el a polgári fejlődést kívánó réteg elgondolásaitól. Összegezve: a lap szerkesztőinek állásfoglalása a haladás fő kérdéseiben letisztult, higgadt, minden szenvedélyessége is az igazságért igaz fegyverekkel harcoló értelmiségiekre vall. Nem többet, mint amilyenek polgári radikális példaképek. Elképzeléseik a polgári demokratikus fejlődés szükségességének hangoztatásán nem terjednek túl, magatartásuk a munkásság és a parasztság tekintetében azon a felfogáson alapszik, hogy mindkét osztály érdekeinek egyedül a polgárság hatalomra jutása felel meg, azé a polgárságé — s ezt jól látják — amelynek önálló véleménye, összefogásra való képessége koránt sincs meg s főleg a vidéken, elsősorban a Dunántúlon ez az „öntudatraébredés” még a kezdet kezdetén tart.

Ludvig Kálmán és Próder László a Modern Dunántúl megindításakor a modern irodalom és művészet kérdéseivel is foglalkozó folyóiratra gondoltak. Már említettük, hogy a lap társadalmi-politikai vonatkozású anyagának gazdagodása miatt az irodalmi-művészeti rovatokat a 6. szám megjelenése után a Modern Dunántúlból kiiktatták s a továbbiakban az Új Igék című, kétívesre tervezett — de meg nem jelent — időszaki lapban kívánták azokat

folytatni. Röviden tekintsük át azonban a Modern Dunántúl első hat számának szépirodalmi és művészeti vonatkozású anyagát is.

A lapban közölt versek javarésze helybeli szerzőktől származik, elsősorban Diego-Ludvig, Ribó Zoltán, Főzy Gyula tollából. Ludvig már említett, Budapesten élő barátja, Hangay Sándor szerepel ezenkívül három versével e rovatban. Köteteik megjelenése alkalmából közli le a lap Kosztolányi Dezső: A szegény kisgyermek panaszai és Komjáthy Jenő: Viharének c. versét.

A megjelent néhány novella szerzői közül csak Hermanné Ludvig Blanka helybeli. Ismét szerepel Hangay egy prózai munkájával (Az utca áldozópapja). A lap első számában Nagy Lajos „A csukott ajtó” c. novelláját olvashatjuk, ugyanott Fred Fokler „A virágáros lányka” c. novelláját, Főzy Gyula fordításában. Említésre érdemes, hogy a lap 5. számában Thomas Mann: A ruhaszekrény c. novelláját közlik Gömöri Jenő fordításában, mutatványként a modern Könyvtár akkor megjelent első füzetéből.

Ahogy a lap politikai-társadalmi vonatkozású cikkei is igen dühödte hangot váltottak ki a helyi sajtóból, ugyanúgy gúny és értetlenség fogadta a szépirodalmi rovat anyagát is. Ezért, s éppen mert elsősorban a szimbolista versek „szemérmertlenségét” tették szóvá a kritikusok, Diego a modern szerelmi líráról ír rövidke eszmefuttatást.⁶⁰

A vidék irodalmi életének bírálatával természetesen a Modern Dunántúl sem marad adósa az őt támadóknak.⁶¹ E rovatban néhány könyv- és életrajzi-ismertetés (Komjáthy posthumus kötetéről, Tolsztojról és Turgenyevről, a Modern Könyvtár megindulásáról) is található, ezek azonban meglehetősen sablonosak.⁶²

Meglehetősen gazdag a Modern Dunántúl színikritikai rovatának anyaga. Rendszeresen ugyan csak a veszprémi színház előadásait bírálják, azonban alkalmanként a pápai, kaposvári, soproni és nagykanizsai színházak működéséről is olvashatni. Alighanem programként veszik át és közlik Gömöri Jenőnek a vidéki vándorszínész-vándortársulat rendszer ellen írott cikkét,⁶³ a benne foglaltakkal, azzal ugyanis, hogy ezek a társulatok kevés kivétellel csakis üzleti vállalkozások, művészi igényesség nélküli programjuk inkább az ízléstelenséget terjeszti, mint a kultúrát, a kritikák írói egyetértenek és e felfogásuknak hangot is adnak.

A kritikák közül kiemelkedik Shaw „Brassbounk kapitány megtérése” c. darabjának veszprémi előadásáról adott alapos elemzés, mely a darab mon-

danivalójának tökéletes félreértését hányja a rendező és a színészek szemére.⁶⁴ Az, hogy a vidéki sajtóban általában ritkán találhatunk elfogulatlan, értelmes színikritikákat e korban, közismert. A kisvárosok életében némi változatosságot, sőt „pikantériát” jelentő színtársulatok megjelenésének szenzációját olyannyira egyértelműen ismertető Pápai Közlöny ellen a Modern Dunántúl élesen kikel.⁶⁵ Ez a lap ugyanis kizárólag a színésznők és a pápai aranyifjúság várható szerelmi kapcsolatai szempontjából „értékelté” a társulat megjelenését.

Képzőművészettel is kívánt foglalkozni a Modern Dunántúl, néhány műmelléklet s néhány, éppen a vidéki művészeti élet lehetőségeivel foglalkozó írás jelzi, hogy egyrészt az új művészi irányzatok ismeretét, másrészt a modern ízlés alakítását tűzték ki céljukul a szerkesztők. E munkában a jelek szerint mások is táfogatták őket. Már említettük Nagy Sándor, akkortájt Veszprémben élő festőművész nevét. a lap emblémáját ő készítette s egy szerkesztői üzenetből kiviláglik, hogy a képszerkesztést ő végezte. A címlapot és a fejléceket Ludvig sógora, Hermann János készítette — jellegzetes szecessziós alkotások.⁶⁶ Nyilván személyes kapcsolatuk eredményezte, hogy Ludvig Sassy Attila — Aiglon „Opium álmok” c. akkortájt megjelent rajzolatából többet közöl s a lap egyik számában szubjektív hangú méltatást is ír a művészről.⁶⁷ Fiatalt, fővárosi és vidéken élő művészekkel tartott kapcsolatuknak jele a számos szerkesztői üzenet, melyben a szerkesztőség — alighanem Ludvig — a velük való levelezésre is utal s valamennyiüktől egy novemberre tervezett — de meg nem valósult képiállításra kér anyagot.

Sassy rajzain kívül egy-egy alkalommal közölnék rövid méltatást és reprodukciót Csikász Imre veszprémi szobrászművészről és Mihály Lili grafikai próbálkozásáról.⁶⁸

A modern művészetről, a műélvezésről s a vidéki művészeti életről, a „giccset” tanító festőiskolák veszélyeiről és a népművészet jelentőségéről jelent meg a képzőművészeti rovatban a fentiekben kívül egy-egy hosszabb-rövidebb írás.⁶⁹ Egy Bécsben rendezett nagysikerű magyar vadászkiállítással kapcsolatban hangzik el a művészeti élet, de kiállítások vidéken történő bemutatását szorgalmazó javaslat: „Ne zsúfolják nyakig Budapestet mindenféle gyűjteményekkel... ha nem a fővárost tesszük kizárólagos szellemi gócponttá, hanem mindenütt felállítjuk a művelődés őrhelyeit”, akkor beszélhetünk a kultúra demokratizálásáról.⁷⁰

A Modern Dunántúl szerkesztői már lapjuk meg-

indításakor foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy tárlatokat, irodalmi esteket, előadásokat is rendeznek. A képzőművészeti kiállítás terve, mint láttuk, csak elgondolás maradt. Hasonló sorsra jutott, nem tudni mi okból az az irodalmi és zeneestély is, melyet 1910 november 12-re hirdettek meg a veszprémi színházban. Kilátásba helyezték a Rippl-Rónai vendégeként Kaposvárott idéző Lovell Fenella énekesző felléptét, „a milieut Rippl-Rónai mester tervezte.”⁷¹ „A modern irodalmi eszmeáramlatok igaz elterjesztésére nem elegendő maga a sajtó” — írják. „Valahányszor új, friss és az eddigiekhez merőben új világnézet, felfogás, avagy csak ítélőképesség kezdett ébredni az emberekben, mindannyiszor igénybe vették a közvetlen tanítás, az előadás formáját... Midőn mi itt a Dunántúl egy ősi városában vállalkoztunk a modernizmus terjesztésére, tisztán láttuk, hogy mi nekünk is igénybe kell vennünk a chatedrát és az előadói asztalt.”

Ha ezen kiállítás megrendezése nem is sikerült, részben mégis elérték a szerkesztők kitűzött céljukat. 1910 november 20-án Fényes Samu a Modern Dunántúl szervezésében két előadást tartott Veszprémben. Az egyiket délután, a kereskedelmi iskola tornatermében a munkásság számára. Ezen a darwinizmus elméletét fejtegette. „Az előadó egyénisége és bizonyító ereje igen nagy hatással volt a jelenlévőkre és előre biztosította a későbbi munkáseelőadások sikerét.”⁷² Este a Kereskedelmi Kaszinó nagytermében, nagyszámú érdeklődő előtt a szabadgondolkodás programját fejtette ki. „Előadása hatását legjobban az a felszisszenés bizonyította, mely az előadás nyomán a klerikális és gentry hajlamú helyi lapokból tört ki s az az ijedt védekezés, melyel a hinni akarók kísérelték a tőle hirdetett pozitív tanokat cáfolgatni.” A siker láttán egy hét múlva Ludvig az iparosifjak önképző-egyletében tartott a vallások fejlődéséről és „a gazdasági erők evolúciójaképpen előálló társadalmi jelenségekről” előadást. Az evangélikus lelkész az előadás után vitába szállt az előadóval, „melyre az előadó válaszott, meggyőzve a hallgatóságot álláspontja tudományos és pozitív voltáról. A feltűzött hallgatóság maga is vitázott a lelkésszel, ki álláspontját megvédeni nem tudván, felháborodásában lemondott a kör t. b. tagságáról” — tudósít az esetről a Modern Dunántúl.

A Kereskedelmi Kaszinóban még egy előadásra sor került, december negyedikén. Ezen a program szerint Fényes Samu válasza hangzott volna el — ő azonban nem jelent meg. Hangay Sándor viszont

megtartotta a modern líráról szóló előadását. Az előadásról már csak a többi helyi lap reflexiójából értesülünk, mivel a Modern Dunántúl utolsó száma december 1-én jelent meg.

Bizonyos, hogy a lap megszűnésének egyik nyomós oka éppen az imént ismertetett előadások s a továbbiak „veszélye” volt. Megállapítható ez abból a sajtókampányból, melyet a helyi sajtó december elején újtott fel a Modern Dunántúl ellen. Így, végezetül ismertetjük a lap és szerkesztőinek tevékenységével kapcsolatos helyi reflexiókat, melyek szép számmal láttak napvilágot 1910 utolsó hónapjaiban s a jelek szerint közüggé tették a városban a Modern Dunántúl működését.

Hozzávetőlegesen mintegy 15 bíráló jelent meg a Modern Dunántúlról, ezek felét az előadások keltette „felháborodás” szülte. Az öt veszprémi újság közül, világnézeti beállítottságúak, de szerkesztőik intelligenciája alapján is, más és más modorban vette fel a harcot a lappal négy. (Egyedül a liberális Veszprémi Napló tartózkodott bármiféle véleménynyilvánítástól.) A klerikális Veszprémi Hírlap, mint a legtekintélyesebb orgánus, felismerte a kezdeményezés valamennyi, ellenük irányuló veszélyét, ennek megfelelően, mértéktartó, de gyilkos és fenyegető hangú kritikákat, személyeskedő megjegyzéseket közölt a lapról, illetve a szerkesztőről.⁷³ Ízetlen, értetlenségről tanúskodó, antiszemita élcelődéssel „intézi el” a nyíltan dzsentrilapnak hirdetett Veszprémi Újság laptársát, annak minden megnyilvánulására a maga alpári módján reflektálva.⁷⁴ A sajtópöreiről és zsarolási ügyeiről hírhedt lapszerkesztő szinte teljesen maga írta újságjában, a Népakaratban még útszélibb módon kommentálja a lap megjelenését, majd előadásait.⁷⁵ Végül a megye félhivatalos lapjának számító Veszprém-vármegye c. lapot említjük, melynek hangvétele korrekt és Fényes előadásának kritikáját képes elvi síkon adni.⁷⁶

Térjünk vissza azonban a Veszprémi Hírlap kritikái megnyilvánulásaira. Az első szám megjelenését követően terjedelmes cikkben elemzi „Figyelő” — valószínűleg Luttor Ferenc teológiai tanár — a Modern Dunántúlt, s végül a keresztény erkölcs és világnézet alapján állva teljesen elveti. A cikk bevezetésében a kritikás ugyan elismeri az újtó törekvések létjogosultságát: „Így például elismerem a művészi szecesszió jogosultságát és bizonyos érdemeit, elismerem Ady Endre bizonyos érdemeit, elismerem bizonyos jogtanok újjászervezőinek érdemeit. De mihelyt ez az újtó törekvés a szertelen-

ségbe, a túlzásba csap; mihelyt évezredek, sőt évszázadok tiszteletével igazolt szent hagyományokat kezd sérteni, mihelyt szembe kezd kerülni azokkal az eszmékkel és tanokkal, melyeket pl. a kereszténység hirdet... abban a percben megvonom tőle az elismerést...” A bíráló közli, hogy várakozással, jóakarattal vette kezébe a lapot, azt remélve, hogy „... a társadalmi problémák megoldásához az egyedül jogosult keresztény világnézet szellemében fog-nak hozzá járulni...” a szerkesztők. Csalódott, hiszen nem kaptak a Modern Dunántúlban mást, mint „pornografiát és finomított Népszavát.” Elítéli, erkölcsatlenség vádját hangoztatva a szépirodalmi rovat tartalmát, elsősorban azonban Zigány Zoltán programadó tanulmányára reflektál. Részletek idézése után megállapítja: „... a Modern Dunántúl kilógatta a lólábat, kimutatta a fogaféhrjét. Neki a keresztény kath. erkölcstan ámitás.”

Vizsgálódásait így összegezi: „... kimondom, hogy ez a lap veszedelmes, ezt a lapot (ha így folytatja) tisztességes családok nem tarthatják, ezt a lapot jó keresztények nem támogathatják, 1., mert szabadgondolkodó, szociáldemokrata, vallástalan és erkölcstelen tanokat hirdet, 2., mert némely közleményei sértik a közszemérmert és igen közel állnak a pornográfiához, 3., mert éppen ezek miatt nem tartom jogosultnak arra, hogy azt hirdesse, hogy ő a kultúra terjesztője akar lenni.” Közli, hogy mindez nemcsak az ő, nemcsak a papok véleménye, hanem művelt hölgyeké és uraké is, „akik éppen nem mondhatók bigottnak.”

Végül ezt írja: „tiltako-zunk az ellen, hogy ezt az álkultúrát nekünk hirdesse és ennek az álkultúrának dunántúli központjává Veszprémet tegye.”

A megsemmisítő kritika közzétételével a Veszprémi Hírlap igyekszik ügyet sem vetni a további számokra, egy szerkesztői üzenetben csipkedi csak meg a lapot, annak a reményének adva kifejezést, hogy megjelenését már beszüntették.⁷⁷ Ismét csak az előadások kapcsán ássa ki a Veszprémi Hírlap a csatabárdot, ezúttal a tárgyilagosságra való törekvés látszatát el-elvetve.

Elsőzben Fényes Samu előadására terjeszti ki figyelmét s szellemeskedő szójátéksziporkával élcelődik azon, hogy a szabadgondolkodás világító fátylóját Fényes-nek hívják, „akihez szól, akit megérint, akire ránéz, az mind világít, mert fényes, és miért Fényes, hát azért, mert Samu.” Az előadót ennél jobban megsérteni, sem vele vitázni nem kívánnak, hiszen már azt is kénytelenek voltak

elismerni, hogy „ez az úr szónokolt elegánsan, finoman, anélkül, hogy valakit sértett volna.”

Annál inkább igyekezett elverni a Veszprémi Hírlap a port a rendezőkön, akiket „az ismeretlenség mélyeséges szürkeségéből kikívánczoló kultúrboyok” névvel illet s alattomosággal és rosszhiszeműséggel vádolja őket, mert a délutáni munkáselőadásra úgy „kunyerálták” el a termet az állami iskola igazgatójától, hogy annak fogalma sem volt, mi készül ott, hiszen ez a felelős személy „távol áll attól, hogy csak a legcsekélyebb közösséget is vállaljon a világosság ily fajta terjesztőivel.”

Fentebb már ismertettük a Modern Dunántúl szerkesztőinek, éppen az őket ért támadások által is rájuk kényszerített szerkesztésbeli radikalizálódásról tanúskodó nyilatkozatait. Ezek ismétlése felesleges, csak emlékeztetünk arra, hogy ezeket a nyilatkozatokat éppen a lap megindulására reagáló ellenséges és támadó hangú kritikái megnyilvánulások váltották ki. Az idézett kritikák és támadások mellett még más „retorziók” is érték a lapot. Így például a Balatoni Szövetség megtiltotta a Modern Dunántúlt propagáló plakátoknak a fürdőhelyeken való kiragasztását.⁷⁸ A lap szerkesztésében az eredeti programhoz képest bekövetkezett változások s azok bejelentése ki is merítette a szerkesztőség tevékenységét a támadások elhárítása tekintetében. Így polémiáról nem, csak egyoldalú, ízetlenségig menő csipkelődésekről tanúskodnak a helyi sajtó megnyilvánulásai egészen az utolsó, nagy vihart felkavaró előadásokig. Az első előadás kiváltotta támadásokra azonban már válaszolni kellett. Ez a Modern Dunántúlt legutolsó megjelent számában, mértéktartó módon meg is történt.⁷⁹ Számunkra különösen a Veszprémi Hírlap most ismertetett cikkére adott válasz a jelentős. Próder elismerését nyilvánítja az újságnak, azzal, hogy kultúrboyoknak titulálták őket, „áldoztak igazi hivatásuknak: a kereszteseknek és ezzel bevezettek egy új nevet a kalendáriumba.”

Önérzetesen elhárítja a rosszhiszeműség vádját a munkáselőadással kapcsolatban a rendezőség nevében. Készségesen engedték át a termet, az előadás ellen nem emelt kifogást sem a kereskedelmi iskola tantestülete, sem a rendőrség kiküldött tisztviselője. „A munkásság élvezettel, figyelemmel hallgatta végig a kereteket és malasztígereket nélkülöző, de tudományos értékben sokat adó előadást, nem volt zavargás, nem volt izgatás.”

Végül a Veszprémi Hírlap személyeskedő kitételeire ad korrekt választ. Közli, hogy ugyanez az

újság őt 1910 augusztusában még segédszerkesztőnek kívánta szerződtetni. „Én tehát akkor még tehetséges ember, tisztességes ember voltam az ő szemükben és ők nyújtották nekem az alkalmat arra, hogy az ismeretlenség homályából a napfényre juszak. Azóta csak néhány hónap múlt el. Ez alatt az idő alatt nem loptam, nem gyilkoltam, nem sikkasztottam, szüleimet tiszteltem, másnak feleségét bűnre nem csábítottam, nem oroztam, felebarátomnak semminemű jószágát bűnre nem kívántam, sem a törvényszék és íráshíroság előtt bűnvádi, sem a közigazgatási hatóság előtt kihágási eljárás nem folyt le ellenem. Mégis sikerült kétes existenciának lennem...” — írja.

A Modern Dunántúl második előadóestjéről már csak a kritikus Veszprémi Hírlap-beli tudósítást ismerjük. Luttor kényszeredetten ismeri be, hogy a „modernkedők”, „szabadgondolkodók” elértek némi közönségsikert: „szállingóznak kereskedők, ügynökök, ügyvédek, ügyvédjelöltek. Mert manapság divat gondolkodni...” Bár Ludvig és Hangay Sándor hangját („visszatartott fuvola szólam”), ruházatát („korom fekete csokornyakkendő, tehát modern művész”), még testalakátát („hosszú haj, tehát zseni, beteges vézna test, tehát művész”) is tüzetes bírálat tárgyává tette, Hangay előadásához mégis gratulálni volt kénytelen: „Beszélt a magyar lyra fejlődéséről, folyékony szép stylusban, elegánsan, magyarul.”

Vésztojóslóan zárul azonban a tudósítás: „Valaki — az „ő” hívük — távozás közben azt mondta: ez az est a szabadgondolkodó estélyek zárópontja volt. A mondatot középen megszakítani modern dolog és sokszor ajánlatos is. Tisztelt szabadalmazott gondolkodók, maradjanak csak Önök a sejtetés terén.”

Nyilvánvaló, hogy a Modern Dunántúlt sorsát véglegesen ezek az előadások pecsételték meg. Sajnos, ismeretlen előttünk, hogyan sikerült „tapintatosan” végét vetni illetékesek „közbenjárásával” a radikális polgári szellem további veszprémi megnyilvánulásainak. Illetőleg, mint már Próder életpályájának vázolásánál említettük, a szerkesztőtársak egyikének „lekenyerezésével” — hivatalnoki állás felajánlásával — bizonyára sikerült a két jóbarátot egymással szembefordítani. Mert annak, hogy Próder László biztos existenciához, előbb gyakornoki, majd rendőrfogalmazói álláshoz jutott a városnál, megvoltak a feltételei. Ennek jeleként 1911 januárjában egy napon jelent meg a három leteketintélyesebb veszprémi újságban Próder nyilatkozata, melyben a Modern Dunántúlt szerkesztő-

ségéből való kilépést bejelentette.⁸⁰ A Veszprémi Napló a hírhez még hozzáfűzte: „Úgy halljuk különben, hogy a ‚Modern Dunántúl’ rövidesen megszűnik.”

Így is történt. Ám, hogy a Dunántúlon ne hiányozzék a kulturális életből egy folyóirat, hogyan, hogyan nem, két héttel utóbb ugyanezek az újságok meleg ajánlással ellátva közölték olvasóikkal, hogy Sopronban megindul a „Kultúra” c. lap, amely nem modernkedő, zavaros, hanem emelkedett színvonalú, vallás erkölcsi és hazafias alapon álló munkatársi gárdájával bizonyára kielégíti majd a művelődni

vágyó közönség igényét.⁸¹ A Modern Dunántúl megszüntetése és a kultúra megindulása bizonyára egy folyamat összefüggő része volt: a klerikális-konzervatív erők ellentámadásának egyik módja.

Alig valamivel több, mint három hónapig tartott a Modern Dunántúl fennállása. Működése azonban jóval többet jelent, mint ami a sajtóbibliográfia szűkszavú adatából kivehető. A kezdeményezés bukásában is adalékul szolgál a Dunántúl, de különösen Veszprém századeleji társadalomrajzának képehez.

Eri István

Jegyzetek

- ¹ Nagy László: Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1820—1956. Veszprém, é. n.
- ² Nagy László: i. m. 137. ol.
- ³ Az utolsó szám ugyan a 12.-ként ismeretes, a szerkesztők azonban az irodalmi-művészeti részt a 6. szám után külön mellékletként kívánták megjelentetni s ezt kapták volna az előfizetők a 7—8. szám helyett. Tudomásunk szerint azonban ez az Új Igék címét viselő kiadvány 1910-ben nem került kiadásra, legalábbis példányait nem ismerjük. Utalásként talán e kezdeményezésre, 1914 elején látott napvilágot az Új Igék második (!) évfolyamának első és egyetlen száma.
- L. Erre: Nagy László i. m. 83. o. és Kemény György: Magyarország időszaki sajtója 1911-től — 1920-ig, Bp. 1921. 307. o.
- ⁴ Véghegyi Dezső: Emléklapok rendezett tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből. Veszprém, 1886.
- ⁵ H. Pálfi Ilona: Veszprém város adózó lakossága az 1828. évben, és Kovács Lajos: Veszprém város lakosságának fejlődése és összetétele. — Magyar Statisztikai Szemle 1936. 384—397., ill. 371—383. L. még ugyanitt Hollós István tanulmányát is: A vándormozgalom hatása Veszprém vármegye népességének fejlődésére. 397—411. o.
- ⁶ Korompay György: Veszprém. Bp., 1957.
- ⁷ Vidéki városaink. Szerk. Borsos József, Bp., 1961.
- ⁸ Ila Bálint—Kovácsics József: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Bpest, 1964.
- ⁹ L. még Ruzsás Lajos: Városi fejlődés a Dunántúlon a XVIII.—XIX. században (2. rész). — Ertekezések, 1963. Bp., 1964. 210—213.
- ¹⁰ Itt jegyzem meg, hogy tudomásom szerint a század elején működött Veszprémben egy szabadkőműves páholy, állítólag dr. Illés Dezső ügyvéd irányításával.
- ¹¹ L. minderre Mérai Gyula: Polgári radikalizmus Magyarországon, Bp., 1947. Horváth Zoltán: Magyar századforduló, Bp. 1961., — illetőleg Tömörny Márta: Új vizeken járok, Bp. 1960. c. munkáit.
- ¹² Egyes veszprémi adatközlők (dr. Hajós Zoltán, Próder Emilné) szerint a két szerkesztő néhány évet Budapesten töltött, állítólag Próder néhány évig jogászhallgató is volt, míg Ludvig pl. Batthyány Ervinnel, az anarchista gróffal is kapcsolatban állott.
- ¹³ A veszprémi r. kath. főgimnázium Értesítője az 1906—7. tanévről, Veszprém, 1907. 178. o.
- ¹⁴ Diego: Tépett lapok. Bp. 1912. — L. erre: Gulyás Pál Magyar írói álnév lexikon. Bp. 1956. 122.
- ¹⁵ L. szereplésére vonatkozóan: Baki Miklós: Sassy Attila. — Művészet, 1963. VI. évf. 2. sz. 27—28.
- ¹⁶ Bár ezúttal nincsen szándékunkban az Új Igékkel részletesebben foglalkozni, érdemesnek tartjuk megemlíteni a lap néhány cikkét. A vezércikkben Ludvig a kultúrdecentralizációt, mint az új művészetpolitika sine qua non-ját sürgeti. Közli Rippl-Rónai levelét a szerkesztőhöz, benne ezekkel a sorokkal: „Az én álláspontom az, hogy modern ember csak progresszív lehet. Már pedig nekünk, mai embereknek, akik magunkból is adunk,
- nekünk azt bizonyítgassuk, hogy a tradíciókból élünk, nekünk nyomot kell hagynunk magunk után ennek a XX. századnak hirdetőjeként!” — Remsey Jenő „Művészetről — pikturáról” c. cikkét s Ludvignak Remseyhez intézett „Az elcsüggedőkről” c. nyílt levelét említ-hetjük még meg. Ez utóbbiban nyilatkozik magáról a szerkesztő: „Látod — tört kelevézü fegyvertársam — én hiszek a magyar vidékben. Itt a hol élek, nem szeretnek, sőt azt mondhatsz utálnak, a kik erre érdemesnek tartanak. S én azért nem gyűlölöm őket, dolgozni akarok értük, mert tudom világosan látom és érzem, hogy csak a meg nem értés szakítja el tőlünk és a közöny, mely pedig természetes állapot amegismerés előtt.” — Végül értesülünk a lapból, hogy Ludvig Veszprém-ben, a Thököly u. 5. alatt (ez volt korábban a Modern Dunántúl szerkesztőségének címe is), szabad festőiskolát és művészeti szemináriumot kívánt szervezni s hirdeti az „Aurora” rendezésében a Kereskedelmi Kaszinó helyiségében az Új Igék kiállításának megnyitását is. Mindezeknek a kezdeményezéseknek folytatásáról azonban alig van tudomásunk. (A Veszprémi Hírlap, [a továbbiakban: VH] 1914. I. 25-i számában hírül adja a tervezett kiállítást, II. 22.-én elhalasztásáról tudósít. Diego a Kereskedelmi Kaszinóban „forma a pikturában” címmel hirdetett előadást. — VH 1914. IV. 5.)
- ¹⁷ Dr. Hajós Zoltán szíves közlése. — Ludvig édesapja te-lekkönyvi hivatalnok volt, bátyja, Jenő, Indiába került. L. erre levelezését Laczkó Dezsőval, éppen 1910-ből. — A veszprémi Bakonyi Múzeum irattára, 37. és 67/1910. sz. alatt.
- ¹⁸ Itt említem meg, hogy rajta kívül rokona, Próder Ist-ván is szerepet játszott az októberi forradalom veszpre-mi eseményeiben, mint régi szociáldemokrata vezető ke-rült be a vármegyei Nemzeti Tanácsba. — L. erre: Csaba Imre: A Tanácsköztársaság Veszprém megyében. Pécs, é. n. 34.
- ¹⁹ A veszprémi r. kath. főgimnázium Értesítője az 1902—3. tanévről, Veszprém, 1903. 110—111.
- ²⁰ L. erre: Próder László Kultúrboyok c. cikkét a Modern Dunántúl (a továbbiakban: MD) 186—187. oldalán. — Ér-demes volna alaposabban is megvizsgálni ezeknek a fia-tal állástalan értelmiségieknek a helyzetét Veszprém-ben. Csak példaként említem, hogy Ludvig egyik barátja, Ribó Zoltán (szül. 1886-ban), akinek verseivel a Modern Dunántúlban s más helybeli lapokban is találkozunk, félbeszakítva egyetemi tanulmányait, éveken át állan-dóbb jellegű foglalkozás nélkül „lézengett” a városban, míg végül Óváry Ferenc országgyűlési képviselő vá-lasztási titkára — kortese — lett s később az ő támoga-tásával került biztos existenciát nyújtó állami hivatalba.
- ²¹ L. erre: Magyarország Tiszti Czím- és Névtára, Bp. 1911. 145., 1914. 154., továbbá 1918. 122. — Rendőrfogalmazói ki-nevezésére l. Veszprémvármegye, 1911. X. 15.
- ²² L. erre: Csaba I. i. m. 42., 117., 186., 188., 211., 239., 244. és 245. o.
- ²³ Vörös Zászló 1919 április 5-i száma, „... pártunk kör-

nyéke nagyon megváltozott. A folyosón, künn a ház körül, az utcán és bent a titkári helyiségben nem a régi, megszokott elvtársainkat látom, hanem idegen, nem odaváló alakokat, akik alázatos és kedveskedő mosolygással lépnek be közénk elvtársnak..."

- ²⁴ MD 1, o.
- ²⁵ Halasi Andor: Élet és irodalom, MD 2—3.
- ²⁶ Zsigány Zoltán: A szociológia és publicisztika, MD 3—5.
- ²⁷ Szabadgondolkodás, MD 97—98, o. — Itt jegyzem meg, hogy a MD-ban megjelent cikkek javarészt anonimek, árnevekkel vagy feloldhatatlan betűjelekkel szignáltak. Nyilvánvaló, hogy többnyire a szerkesztők írásairól van ilyen esetben szó.
- ²⁸ Szerkesztőség: Válasz, MD 65—67 ol.
- ²⁹ Hírek, MD 128, o.
- ³⁰ Politikai és társadalmi kérdések, MD 161—164. — A cikk gondolatmenete követi Zsigány Zoltánnak a MD 1, számában is leírt kijelentését: „Magyarország fejlődése és boldogsága felé csakis a modern polgári demokrácia útja vezet.”
- ³¹ Illés Dezső: Hedduska tanul, MD 49—52.
- ³² Weisz Jenő: Iskola és élet, MD 68—70.
- ³³ A pápai bencés főgimnázium, MD 129—131.
- ³⁴ Az anti-szekularizáció városa, MD 199.
- ³⁵ —ó: A tanítónő, MD 27.
- ³⁶ Diego: A tóskaberendi tanítónő ügye, MD 126—127.
- ³⁷ Az öngyilkos, MD 136.
- ³⁸ Philipp Frey: Sexuális kérdések az iskolában, (ford. —o.) MD 33—36.
- ³⁹ Lucius: Szabad tanítás, MD 147—149.
- ⁴⁰ —r: Sümeg főreáliskolát kér, MD 127.
- ⁴¹ Krisch Jenő: Jelentés a veszprémi munkás-gimnázium 1910—11. tanévi működéséről, Veszprém, 1911.
- ⁴² L. erre a korabeli sajtóhíreken kívül: A veszprémi Szabad Lyceum tudományt és ismereteket terjesztő társaság alapszabályai, Veszprém, 1912.
- ⁴³ Munkás-gimnázium, MD 150—151.
- ⁴⁴ Lucius: Munkásoktatás, MD 182—183.
- ⁴⁵ Uránia esték, MD 173.
- ⁴⁶ Balázs József keszthelyi tisztviselő, adóhivatali segédtitkár volt az 1910-es években. (L. erre: Magyarország Tiszti Czim- és Névtára, Bpest, 1911, 204.) A Modern Dunántúl 9. és 11. (valójában 7. és 9.) számában megjelent cikk: A zalamegyei jegyzők és segédjegyzők évenkénti rendszeres szabadsága. — MD 134.
- A jegyzők sorsa. — MD 165—166.
- Modern közigazgatás? — MD 168—169.
- Az állami tisztviselők szolgálati idejének leszállítása. — MD 167.
- ⁴⁷ Szigethy Ferenc: Dunántúli jegyzőkhöz. — MD 115.
- ⁴⁸ L. Eri István: A veszprémi múzeum építéstörténete. — A Veszprém megyei Múzeumok Közleményei, II, 1904. sajtó alatt. — MD 113—114.
- ⁴⁹ Egészségügy. — Csecsemővédelem, falusi lakóházak. — MD 81—85. és valószínűleg ugyanő: Megjegyzések a közegészségügy igazgatásáról. — MD 132—133. — Leszner az 1911-es tiszti címtár (Bp, 1911, 398.) szerint a soproni állami főgimnázium intézeti orvosa és egészségügy tanára volt.
- ⁵⁰ Így pl. a vegyesházasságokról írva sajnálattal állapítja meg, hogy 15 év alatt Sopronban csak 25 ilyen házasság jött létre (MD 140.) — szöveveszt, hogy a soproni rendőrök és fegyházőrök nyomorognak, holott éppen ők a jelenlegi rendszer támaszai (MD 139. és 151.). Kifogásolja a brennbergbányai viszonyokat, ahol a bányászok életveszélyes körülmények között dolgoznak (MD 152.) —
- ír arról, hogy Sopron nem képes az iparosodás felé vezető úton megindulni (MD 153.). Ír a középítkezések elmaradásáról (postapalota, színház), a soproni kereskedelmi kamara választási machinációjáról (MD 172—173.) stb.
- ⁵¹ A katonai brutalitást ostromozza „Az őrmester hatalma” c. írásában (MD 171.), emellett foglalkozik a megye ellenállásával találkozó Hévíz—keszthelyi villamos létesítésével (MD 126.) — maliciózan nyilatkozik arról a jelenségről, hogy az ottani mezőgazdasági akadémiára beiratkozók száma állandóan fogy, hiszen a földbirtokos-csemetek nem mulatozhatnak, tanulniuk kellene (MD 138—139.).
- ⁵² Omega: Társadalmi élet Nagykanizsán. — MD 28.
- ⁵³ Z. i.: Zalaegerszeg vasútügye. — MD 61—62.
- ⁵⁴ —d: Atlétika (a tömegméretű testnevelés egyik bázisaként foglalkoznak a kaposvári sportélettel), MD 28—29. Kisebbségi hírek: MD 62.
- ⁵⁵ Az alvó város. — MD 153.
- ⁵⁶ —lp: Pápa város közgyűlése. — MD 60—61.: Egy lemondás (intrikák miatt visszavonul egy önzetlen városatyja.) — MD 138.
- ⁵⁷ Veszprém r. t. város képviselőtestülete rendes őszi gyűlése. — MD 59—60.; dr. Sz. K.: A nappali áram Veszprémben. — MD 124—125.
- ⁵⁸ Szegényügy. — MD 154—155.
- ⁵⁹ —r: A veszprémvármegyei gazdasági egyesület. — MD 60.
- r: A veszprémvármegyei gazdasági egyesület 50 éves jubileuma. — MD 76.
- r: Eszterházy Pál gróf (gondnokság alá helyezésétől). — MD 92.; A kisgazdák mozgalma. — MD 157—158.;
- r: A veszprémvármegyei gazdasági egyesület. — MD 173—174.
- ⁶⁰ Ezzei a kérdéssel már korábban is foglalkozott a lap „Közgazdaság” c. írása: MD 161.
- ⁶¹ Diego: Pár szó a modern poeziáról. — MD 71—72.
- Ugyanerre, a vidéki közönség álszemérmes, elutasító értelmiségére tér ki Strém István a nagykanizsai irodalmi életéről szóló tudósításában. — MD 124.
- ⁶² A „Kisfaludy” irodalmi kör felolvasó estélye c. írásban fejti ki a színvonalatlan, önképzőkori hangulatú irodalmi egyeteket működésével kapcsolatos véleményüket. — MD 137—138.
- ⁶³ Kivételként talán Hermanné könyvismertetését említhetjük, melyet Viktor Hueber: Die Organisation der Intelligenz c. munkájáról írt. — MD 188—189.
- ⁶⁴ Gömöri Jenő: A színészmantika alkonya. — MD 42.
- ⁶⁵ W. J.: Bernard Shaw sikere Veszprémben. — MD 75—76.
- X.: Színkritika. — MD 125—126.
- ⁶⁶ A címlapot közölte Nagy László I, m. 56. o.
- ⁶⁷ Diego: Aiglon. — MD 122—123.
- ⁶⁸ Művészet, Szépirodalom. — Csikász Imre. — MD 99.: Mihály Lili. — MD 41.
- ⁶⁹ Holló Géza: Művészi élet a vidéken. — MD 39—41.
- Verő: A „modern festőiskolák”. — MD 61.
- o.: Népművészet. — MD 92—93.
- Harasztó Hugó: A kövek beszédek. — MD 100—101.
- Művésznyomor és a vidék. — MD 145—147.
- r.: A wieni vadászkiállítás. — MD 108.
- ⁷⁰ Irodalmi és művészeti társaság Veszprémben. — MD 143.
- ⁷¹ A „Modern Dunántúl” előadási sorozata Veszprémben. — MD 177—178.
- ⁷² Figyelő: Modern Dunántúl. — VH 1910, IX, 11.
- Szerkesztői üzenetben foglalkoznak vele a VH 1910, XI, 6-i számában, majd a VH XI, 21-i számában a szaba-

don gondolkodó címen, végül XII. 11.-én Decembéri kód címen jelent meg cikk az előadásokról. Ez utóbbit Luttor Ferenc szignálta, igen valószínű, hogy a szeptemberi és novemberi kritikákat is ő írta.

⁷⁴ „Nem nyújtott többet, mint amit vártunk tőle és azt nyújtotta, amit nem vártunk tőle” — írja a Modern Dunántúl első számának bírálatában a lap, pornográfiával és értelenséggel vádolva a szerkesztőket. — A Veszprémi Ujság (VU) 1910. IX. 11.; izetlenül reflektál a lap 3. számában megjelent válasza: VU 1910. IX. 26.; „szellemes” megjegyzéseket tesz róla: VU 1910. IX. 29.; ingerülten kifejezte a megye urait érintő, a megye múzeumának elhelyezése ügyében írt cikkre válaszolva: „Kérjük a Modern Dunántúlt, ne ajánlgassa oda a főispáni, alispáni, vagy főjegyzői lakást a múzeumnak és egyáltalán mondjon le a lakásszerzés hálátlan foglalkozásáról...” — VU 1910. X. 20.; amikor a lap a vidéki hírlapírás nivójával foglalkozó cikkében (MD 135—136.) sorozatot közöl a VU alpári, antiszemita megjegyzéseiből, meggyanúsítja a szerkesztőket, hogy ő mögöttük is zsidók állanak, majd így folytatja: „... úgy koldulták össze azokat a koronákat, amelyeknek az árán most simított papíroson találják fel Önök a malacságokat...” — VU 1910. XI. 20.; lesamuzza Fényest veszprémi előadásáról írva, — VU 1910. XI. 27.; s végül helyt ad az iparoskör ldős tanító-einöke cikkének, melyben az Ludvig elöadására lapos-ságokkal reagál, de megnyugtatóan közli mindenkivel, hogy „Isten nélkül nincs élet”.

Szász Ferenc: Kalászat az erkölcsi tér mezejéről. VH 1910. XII. 11.

⁷⁵ „Hétéleddel ezelött öles nagyságú falragaszok hirdették, hogy fenti cím alatt a Dunántúlon, Veszprém székhely-lyel egy szépirodalmi, művészeti és társadalmi heti folyó-irat jelenik meg... A folyóirat a perverzítás lerakodó helye. A legegészségesebb ember gyomra is kell, hogy felkavarodjon, mikor azokat a disznóságokat olvassa, melyek a Modern Dunántúlbán le vannak rakva! — Népa-akat, 1910. IX. 17.; Majd a Deres c. rovatban ezt írja: „Jött a városunkba két ifjoncz modern apostol... Hit-ted volna-e Veszprém város érdemes közönsége, hogy hajadnál fogva rángasson elő téged két szál modern ifjú, hogy utópiákkal bemaszlagoljon, s hogy köreidben germ... pardon, modernizáljon, fent és lent, öregeket és ifjakat egyaránt. Mivel te önként úgy sem vagy ké-pest modernizálódni, haladni a szabadgondolkozás útján és megtanulni, hogy mi csuda is, hát az a perverzítás a

sok modern tudományok között?” — Népakarat, 1910. XII. 17.

⁷⁶ A lap hírt ad a tervezett novemberi irodalmi est számi-tásba vett szereplőiről: Bartók Gyula zongoraművész. Halasi Andort, a Kritika c. lap szerkesztőjét, Hangay Sándort nevezi meg. — Veszprémvármegye (VV) 1910. XI. 6., Fényes előadásával Illés Dezső ügyvéd foglalko-zik, aki szerint hiába volt fényes közönségsikere az elő-adásnak, a szabadgondolkodás programja elfogadhatat-lan s a történelmi materializmus már különben is idejét-múlt teória. Illés Dezső: A szabadgondolkodás, VV, 1910. XI. 27.; majd a második felolvasó estet bírálva meg-jegyzi, hogy Hangay zavaros előadása nem elégítette ki a közönséget. — VV 1910. XII. 11.

⁷⁷ Erre már a Modern Dunántúl is szerkesztői üzenetben reflektál: „A múlt vasárnap egyik veszprémi lap azt üzente Önnek, hogy lapunk megbukott. Ez a kiváló rosszakaratra valló híradás egyszerűen nem igaz. Saj-náljuk, de egyelőre olyan helyzetben vagyunk, hogy ez képtelenség. Ambár szíves, szolgálatra kész emberek va-gyunk, de az örömszerzésnek nem ezt a módját választ-juk.” — MD 159.

⁷⁸ MD 63.

⁷⁹ Delta: Harcmódor. — MD 186. (Fényes gúnyolása az el-lenvéleményt közlő sajtó egyetlen argumentuma — ál-lapítja meg a cikkíró. „A Samu, a samu! Itt kezdődik a támadás és itt ér véget a védekezés... Kell-e hát félnünk, hogy alul maradunk, kell-e ideget-lelketölő munkát velük szemben kifejtenuk? Dehogy! Csak las-san, csendesen, őszinte sajnálattal mosolyogni és azután megint csendesen mosolyogni...”)

Próder László: Kultúrboyok. — MD 186—187.

⁸⁰ VV 1911. I. 15. — „Felkéröttünk a következő sorok köz-lésére: Mélyen tisztelt szerkesztő úr, szíveskedjék b. lap-jának legközelebbi számában azon értesítésemnek helyet adni, hogy a 'Modern Dunántúl' szerkesztőségétől a mai napon megváltam. — Veszprém, 1911. jan. 7. Próder László.” — Hasonló tartalommal közölte ugyanezt a VH és a VN aznapi száma is.

⁸¹ A lap szerkesztője Ámon Vilmos lett, munkatársai kö-zött a konzervatív irodalom valamennyi budapesti és vi-déki képviselőjét megtaláljuk. A bizonyára meg is fize-tett terjedelmes kommunikék sorozatát találju- meg et-től kezdve a legjelentősebb veszprémi újságokéan is, elsőnek a VV 1911. I. 29.-i száma adott megejlenéséről hírt.

Modern Dunántúl (Modernes Transdanubien), eine vergessene Zeitschrift

Die Stadt Veszprém, obwohl sie der Sitz der Komitatsverwaltung und des Bistums seit Jahrhunderten ist, ist Mitte des XIX. Jhs in ihrer Entwicklung stehen geblieben. Die kapitalistischen und selbstständigen Bestrebungen des städtischen Bürgertums wurden eben durch die Schicht der Grossgrundbesitzer, des Komitates, weiters des Bistums und Kapitels (gleichfalls Grossgrundbesitzer), endlich durch die feudale herrschende Klasse gehemmt. Die sich an Zahl der Einwohner kaum vermehrende Stadt hatte keine bedeutende Gewerbetreibenden. Der einstige Handel sank mit der Ablenkung der modernen Verkehrslinien herab. Der wirtschaftliche Rückgang hat auch in der Zusammensetzung der städtischen Einwohnerschaft grosse Veränderungen hervorgerufen. Die Handwerker und Kaufleute sind entweder ausgewandert oder aber sind gänzlich verarmt. Eine Industriearbeiterschaft konnte sich nicht entwickeln.

Aus diesem Grunde hat es eine Basis für die sich um die nationale Unabhängigkeit und gleichzeitig um die Rechte der Arbeiterschaft kämpfenden Kräfte um 1900 in Veszprém nicht gegeben. Erst im J. 1918 konstituierte sich die örtliche Organisation der Sozialdemokratischen Partei; die Organisation des liberalen, geschweige denn des radikalen Bürgertums war sehr kraftlos.

Eben diese Schwäche der progressiven Kräfte und deren Unorganisiertheit hat einige junge Leute bürgerlicher Abstammung bewogen, eine kämpfende, politisch-soziale Wochenschrift zu gründen. Die Wochenschrift, betitelt Modern Dunántúl, ist vom September 1910 bis Dezember erschienen.

Verf. beschreibt die sukzessive Verradikalisierung der Schriftleitung und der Zielsetzung des Blattes,

sowie deren Offenbarungen ausführlich. Diese Wochenschrift hat auf der Plattform der bürgerlichen Demokratie um die Verstaatlichung der Schulen gegen der klerikalen Reaktion gekämpft, und war der Fürsprecher jener Schichten, welche die Demokratisierung der Verwaltung, die Industrialisierung und Modernisierung der Landwirtschaft forderten. Daneben hat sie die Bekanntmachung der modernen Richtungen der schönen Künste und der Literatur zu ihrem Ziel gesetzt. Die Tätigkeit der Schriftleiter erstreckte sich sukzessive auch auf die Organisation von Kunstausstellungen und von literarischen Abenden. Sie trachteten die bedeutenden Vertreter des radikalen Budapestener Bürgertums zu ihren, den Darwinismus verkündenden Vorträgen einzuladen. Diese Vorträge wurden auch für die Arbeiterschaft abgehalten.

Das Wochenblatt hat schon gelegentlich seines Erscheinens von der örtlichen reaktionell-konservativen Presse eine sehr starke Kritik erhalten. Die Kritik hat sich nach dem Erfolg der guten Organisation der Vorträge nur gesteigert. Schliesslich wurde erreicht, dass die Wochenschrift Modern Dunántúl, einige Monate nach ihrer Gründung, unter nicht geklärten Umständen eingestellt wurde.

Der eine ihrer Schriftleiter, László Próder, trat 1919 in die örtliche Leitung der Räterepublik ein. Später wurde er wegen seiner Tätigkeit hingerichtet.

Die Wochenschrift hatte das Bestreben, als Fürsprecher des progressiven Bürgertums aufzutreten, dies aber ohne Unterstützung eines entsprechenden gesellschaftlichen Hintergrund. Diese vergessene Wochenschrift war Jahrzehnte vor der Räterepublik sozusagen die einzige positive Offenbarung des progressiven städtischen Bürgertums in Ungarn.

István Éri